Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 148/2022 vp eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää kutsusta tulla kuultavaksi yhdenvertaisuuslain osittaisuudistukseen liittyen. Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaa esitettyjä muutoksia, sillä yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen tavoitteet täydentävät perustuslaissa määriteltyä ihmisten yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kieltoa sekä tehostavat syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.

Ehdotetut muutokset vahvistaisivat myös yhdenvertaisuuden toteutumista kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin ja liittyisi johdonmukaisesti muuhun yhdenvertaisuus- ja syrjintäsääntelyyn.

Opetus- ja kulttuuriministeriö lausuu hallinnonalansa kannalta keskeisistä asioista.

Velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa ja yhdenvertaisuussuunnittelu

Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaa erittäin lämpimästi uutta yhdenvertaisuuslain 6 a §:ää, jolla yhdenvertaisuussuunnitteluvelvoite ulotetaan muun koulutusjärjestelmän tapaan myös varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuslakiin kirjattu tavoite edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa varhaiskasvatuksessa saisi tuekseen muiden koulutusasteiden tavoin yhdenvertaisuussuunnitteluvelvoitteen. Jos yhdenvertaisuuden edistäminen aloitetaan vasta perusopetuksessa, lapsi on jo ehtinyt omaksua ympäristöstään erilaisia ajattelu- ja toimintamalleja, jotka saattavat estää yhdenvertaisuuden toteutumista tai olla jopa syrjiviä. Tällä saattaa olla hyvin pitkäkestoisia vaikutuksia.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että varhaiskasvatuksen järjestäjien ja tuottajien yhdenvertaisuussuunnitteluvelvoite on konkreettinen tapa tuoda yhdenvertaisuuden edistäminen osaksi käytännön varhaiskasvatustoimintaa. Viime vuosien selvitysten ja tutkimusten mukaan on havaittu, että varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisuuden edistämisen diskurssi on sinänsä vahva, mutta käytäntö on osoittanut, että systemaattinen yhdenvertaisuuden tai tasa-arvon edistäminen ei ilman suunnittelua ja arviointia toteudu. Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu toimisi työkaluna näiden tavoitteiden konkretisoinnissa ja arvioinnissa. Suunnitteluvelvoitetta ei tulekaan ensisijaisesti nähdä hallintotyönä vaan keinona tukea varhaiskasvatuksen ammattilaisia pitkäjänteisesti yhdenvertaisuuden edistämisessä. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa edelleen, että perustelut säädösmuutoksille koskien yhdenvertaisuussuunnittelun ulottamista varhaiskasvatukseen olivat kattavat ja niissä oli huomioitu varhaiskasvatuksen erityispiirteet hyvin.

Tällä hetkellä myös esiopetuksen asema yhdenvertaisuussuunnittelun kokonaisuudessa on epäselvä: oppilaitosten yhteydessä järjestettävässä esiopetuksessa yhdenvertaisuussuunnitelmat tulee laatia, varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävässä esiopetuksessa ei. Usein oppilaitosten suunnitelmissa esiopetusta ei myöskään käsitellä omana kokonaisuutenaan, jolloin niissä ei oteta pienten lasten pedagogiikan erityispiirteitä huomioon.

Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan yhdenvertaisuuslain muutosesityksen ehdotus toimipaikkakohtaisuudesta päiväkotien kohdalla ja toisaalta kunnan kanssa yhteistyössä laaditut yhteiset suunnitelmat perhepäivähoitoon ja kunnalliseen avoimeen varhaiskasvatukseen ottavat riittävästi huomioon erilaisten varhaiskasvatusmuotojen erityispiirteet. Päiväkotien osalta suunnitelma on tarkoituksenmukaisinta laatia toimipaikkakohtaisesti. Päiväkodeissa työskentelevillä varhaiskasvatuksen opettajilla on asiantuntemusta yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta keskeisten kehittämiskohteiden tunnistamiseen sekä kehittämistoimenpiteiden suunnitteluun ja arviointiin. Perhepäivähoidossa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa henkilöstöllä ei ole samanlaisia kelpoisuus- ja osaamisvaatimuksia, jolloin on tärkeää, että näiden varhaiskasvatusmuotojen yhdenvertaisuussuunnitelmat laaditaan yhteistyössä kunnan kanssa ja yhteiseksi kunnan alueella.

Kunnan alueella voidaan valita kehittämiskohteeksi esimerkiksi tietty yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvä teema, joka sitten varhaiskasvatuksen toimipaikoissa konkretisoidaan kehittämisehdotuksiksi yhteistyössä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa. Näin voidaan taata, että kaikki relevantit sidosryhmät osallistuvat suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Jos yhdenvertaisuussuunnittelua tehdään vain valtakunnallisella tasolla opetussuunnitelmassa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet) tai paikallisen tason

opetussuunnitelmassa, kehittämistoimenpiteet eivät nouse varhaiskasvatuksen arjesta ja niiden toimeenpano voi jäädä ohueksi. Tärkeintä on, että henkilöstölle annetaan mahdollisuus reflektoida omaa toimintaansa.

Varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelussa on yhteisiä elementtejä ja tästä syystä on tarkoituksenmukaista, että suunnitelmat laaditaan yhdessä ja tarkoituksenmukaista olisi, että ne myös päivitetään yhdessä. On myös hyvä, että suunnitelman laatimiselle on arvioitu kustannusvaikutukset. Kustannukset ovat ainakin oikean suuntaisia, koska asia sinänsä ei ole uusi: varhaiskasvatuslakiin on kirjattuna tavoitteena yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää hyvänä, että yhdenvertaisuusvaltuutetulle on ehdotettu lisättäväksi henkilöresurssia varhaiskasvatuksen neuvonta- ja valvonta-asioiden hoitamiseen

Häirintä

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että yhdenvertaisuuslain 6 §:ään esitetty tarkennus koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta arvioida toimintansa vaikutuksia eri väestöryhmiin ja yhdenvertaisuuden toteutumista on kannatettava ja edistäisi yhdenvertaisuuden toteutumista koulutuksissa. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa kuitenkin, ettei lakiesityksessä ole arvioitu tarkemmin, millaisia tosiasiallisia edellytyksiä ja mahdollisuuksia oppilaitoksilla on arvioida sen toiminnan vaikutuksia eri väestöryhmiin. Esimerkiksi korkeakouluopiskelijoiden vammaisuudesta ei ole olemassa rekisteripohjaisia tilastoja. Myöskään erilaisista uskonnollisista tai etnisistä taustoista tai muuhun korkeakoulutuksessa aliedustettuun ryhmään kuulumisesta ei korkeakouluissa ole saatavilla tietoa. (Ks. korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-838-0). Jääkin epäselväksi, millaiset tosiasialliset edellytykset ja mahdollisuudet koulutuksen tarjoajilla olisi tehdä esityksen mukaisia arvioita eri väestöryhmiin kohdistuvista vaikutuksista. Edellä mainituista syistä johtuen, opetus- ja kulttuuriministeriö olisi toivonut, että ehdotettuun 6 §:ään olisi lisätty sanapari ”mahdollisuuksien mukaan”.

Tiedossa olevaan häirintään puuttuminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaa yhdenvertaisuuslain 14 §:ään esitettyä lisäystä tiedossa olevaan häirintään puuttumisesta. Lisäyksen mukaisesti varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäjän toimintaa on pidettävä syrjintänä, jos se ei puutu oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistettuun häirintään. Vaikka velvoitteen puuttua häirintään on tulkittu sisältyvän jo nykyisin yhdenvertaisuuslakiin, pitää opetus- ja kulttuuriministeriö tärkeänä, että siitä säädetään laissa nimenomaisesti. Ehdotuksen myötä säännös myös vastaisi sitä, mitä jo nykyisin säädetään työelämässä tapahtuvasta syrjinnästä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaa myös sitä, että varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus puuttua myös sellaiseen häirintään, joka tapahtuu varhaiskasvatuksen toimipaikan, koulun tai oppilaitoksen ulkopuolella silloin kuin tilaisuus tai toiminta on varhaiskasvatuksen tai koulutuksen järjestäjän järjestämää, esimerkiksi erilaiset varhaiskasvatuksen toimipaikan, koulun ja oppilaitoksen ulkopuolelle tehtävät vierailut sekä muut järjestetyt tilaisuudet ja tapahtumat.

Kohtuulliset mukautukset

Koulutuksessa kohtuullisten mukautusten tarkoituksena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset mahdollisuudet, suhteessa vammattomiin henkilöihin, hakeutua ja päästä opintoihin sekä suoriutua niistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö kannattaa lain 15 §:ää tarkentamista ehdotetulla tavalla ja pitää erittäin tärkeänä, että pykälän sanamuodossa on nimenomaisesti huomioitu vammaisten henkilöiden tarpeiden ensisijaisuus mukautusten kohtuullisuutta harkittaessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että esitetty muotoilu huomioisi riittävästi erilaisia mukautustarpeita (viitaten lakialoitteeseen LA 42/2020 vp).